

O'zbekistonda kasbiy kompetensiyalarni validatsiya va sertifikatlashdan o'tkazishni rivojlantirish Konsepsiyasi loyihasi

UO'K 37.018.48:005.336.2(575.1)
KBK 74.56(575.1)

R 29

Raximov, N.

O'zbekistonda kasbiy kompetensiyalarni validatsiya va sertifikatsiyadan o'tkazishni rivojlantirish konsepsiyasi=Концепция развития валидации и сертификации профессиональных компетенций в Узбекистане [Matn]/ N. Raximov, Hans Schustereder. - Toshkent: Baktria Press, 2024. - 48 b.

Nashr ma'lumotlari

Nashrga tayyorlovchi

Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
(Germaniya xalqaro hamkorlik jamiyati)
Bosh ofis Germaniyaning Bon va Eshborn
shaharlarida ro'yxatdan o'tgan.

"O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimida islohot va modernizatsiya jarayonini qo'llab-quvvatlash – TexVET" loyihasi.

GIZning loyiha ofisi

O'zbekiston, Toshkent, Olmazor tumani, Sebzor ko'chasi, 313-uy.

www.giz.de

Sana¹

2022-yil dekabr

Design

TexVET loyihasi

Tayyorladi:

Nodir Raximov, Hans Schustereder

Ushbu konsepsiyadagi fikr va tahlillar muallif(lar)ning javobgarligi asosida bo'lib, GIZ qarashlari va rasmiy siyosatini aks ettirmaydi.

Ushbu nashr Germaniya Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot federal vazirligi (BMZ) nomidan Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Germaniya xalqaro hamkorlik jamiyati) tomonidan amalga oshirilayotgan "O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimida islohot va modernizatsiya jarayonini qo'llab-quvvatlash – TexVET" loyihasi doirasida ishlab chiqilgan va nashr etilgan.

Muharrir: Z. Kudratov, Z. Isokova
Dizayn va kompyuter tayyorlovchi:

Nashriyot rasdiqnomasi №9183-7961

Bosishga 2024-y 06 03 ruxsat etildi.
Bichimi: 60x90/1/16. "Arial" garniturasida.
Shartli bosma tabog'i: 60. Adadi 150 nusxa.
Buyurtma №130

Nashriyotuyi "Baktria press"
100000. Toshkent, Buyuklpak Yuli mavzesi 15-25.
Tel.: +998 (71) 233-23-84
e-mail: baktriapress@gmail.com

"SABRPRINT" MChJ bosmaxonasida chop etildi
Adres: Toshkent shahar, Yashnobod tumani, Do'stobod MFY, Parkent ko'chasi, 176
Tel.: +998 (95) 142-32-62

ISBN 978-9910-9111-3-2

© GIZ, 2024

© Baktria press, 2024

¹Konsepsiya 2022-yil 21-dekabrghacha bo'lgan holatni aks ettiradi.

Mundarija

MUQADDIMA	3
KIRISH	4
ASOSIY TUSHUNCHALAR	5
1-BOB: O‘ZBEKISTON KASBIY KOMPETENSIYALARINING VALIDATSIA QILISH TIZIMI.	7
Validatsiya tizimining yaratilishi va manfaatdor tomonlarning hissasi	7
Validatsiya uchun huquqiy baza va uning provayderlari.	9
XULOSALAR	13
2-BOB: O‘ZBEKISTON KASBIY KOMPETENSIALARINI BAHOLASH VA SERTIFIKATSIYA TIZIMI	15
Sertifikatsiya qoidalari va normativ-huquqiy hujjatlar	16
Ish beruvchining sertifikatsiya jarayonida ishtirok etishi	17
Davlat imtihonlarini tashkil etish va o‘tkazish.	17
XULOSALAR.	19
3-BOB: VALIDATSIA VA SERTIFIKATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI.	21
4-BOB: VALIDATSIA VA SERTIFIKATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARINI	
AMALGA OSHIRISH MEXANIZMLARI	22
Kasbiy kompetensiyalarni baholash uchun aniq ko‘rsatmalar berish.	22
Validatsiya va sertifikatsiya tartib-qoidalari to‘g‘risida manfaatdor tomonlarga ma‘lumot berish	23
Baholovchilarga talablar, ularni tanlash va tayyorlash mexanizmlarini yaratish.	24
Baholash usullari va tartiblari sifatini oshirish	25
Validatsiya va sertifikatsiya natijalarini hujjatlashtirish, baholash va monitoring qilish amaliyotini takomillashtirish.	26
Validatsiya va sertifikatlashtirish uchun sifatni ta‘minlash rasmiy mexanizmlarini yaratish.	27
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI	28

MUQADDIMA

Konsepsiya loyihasi professional kompetensiyalarni tasdiqlash va sertifikatlash bo'yicha mavjud holatni hamda uning sifatini ta'minlash mexanizmlarini amalga oshirish usullarini tavsiflaydi.

Ushbu konsepsiya GIZning "O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimida islohot va modernizatsiya jarayonini qo'llab-quvvatlash (TexVET)" loyihasi doirasida ishlab chiqilgan. Hujjat professional ta'lim va kasbga o'qitish sohasida tasdiqlash (validatsiya) va sertifikatlashtirish jarayonlariga ta'sir etuvchi milliy va ilg'or tajribalarni o'rganish natijalarini o'z ichiga oladi.

Konsepsiyani ishlab chiqishda xalqaro va milliy ekspertlar ishtirok etdi. Ishlab chiqish jarayoni quyidagi asosiy bosqichlarni qamrab oldi:

- "O'zbekistonda Validatsiya va sertifikatlashtirish" tadqiqotini o'tkazish (2022-yil avgust–sentyabr). Tadqiqotda validatsiya va sertifikatlashtirishni rivojlantirish bosqichlari o'rganildi, qonunchilik bazasiga qisqacha to'xtalib o'tildi, mavjud yutuq va muammolar bayon qilindi, tavsiyalar ishlab chiqildi.
- TexVET loyihasining asosiy hamkorlarini "O'zbekistonda Validatsiya va sertifikatlashtirish" tadqiqotining natijalarini va kelgusi konsepsiyaning tuzilishi muhokama qilishga jalb qilish (2022-yil 21-sentabr).
- Xalqaro tajribani o'rganish va "Validatsiya va sertifikatlashtirish konsepsiyasi"ning dastlabki versiyasini taqdim etish (2022-yil 28-noyabr).
- Konsepsiyaning yangilangan versiyasi bo'yicha manfaatdor tomonlardan rasmiy fikr-mulohazalarni olish (2022-yil dekabr).

Manfaatdor tomonlarni – O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, O'zbekiston, Mehnat bozori tadqiqotlari instituti, "O'zto'qimachilik sanoat" uyushmasi va boshqa tashkilotlarning ishtiroki konsepsiya loyihasini tayyorlashga muhim hissa qo'shdi.

Fursatdan foydalanib, ushbu hujjatni ishlab chiqishda ishtirok etgan barcha insonlarga hamda expertlarga NOVUM CONSULTING kompaniyasi direktori Hans Shustereder (Avstriya) va ta'lim bo'yicha maslahatchi Nodir Raximov (O'zbekiston)ga minnatdorchilik bildirmoqchiman.

GIZning "O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimida islohot va modernizatsiya jarayonini qo'llab-quvvatlash TexVET–TexVET" loyihasi ushbu yo'nalishdagi faoliyatini davom ettiradi.

Matthias Klingenberg,
TexVET loyihasi rahbari

KIRISH

2017-2020-yillarda ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar natijasida Milliy malaka ramkasi uchun asos yaratildi, bu esa natijalarga asoslangan ta'limga o'tish boshlanganligini ko'rsatadi.

Milliy malaka tizimi 8 darajadan iborat bo'lib, validatsiya va sertifikatsiya mexanizmlari orqali malakaga erishishning moslashuvchan yo'llarini ta'minlaydi. Ta'lim to'g'risidagi yangi qonun esa norasmiy va informal ta'lim kabi tushunchalarga ta'riflarni o'z ichiga oladi. Hayot davomida ta'lim olish ta'lim tizimining tamoyillaridan biri sifatida e'lon qilingan.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, validatsiya va sertifikatsiya mexanizmlari turli guruhlar uchun muhimdir:

- erta tark etgan, ta'lim yoki ish jarayonida ko'nikmalari to'liq shakllanmagan va sertifikatga ega bo'lmagan yoshlar;
- Migrantlar va immigratlar;
- Muayyan kasb bo'yicha ishlashni xohlaydigan, ammo kerakli malakaga ega bo'lmagan, faqat kerakli ko'nikma va tajribaga ega bo'lgan odamlar.

Yevropa davlatlari fuqarolarning harakatchanligini yaxshilash va ularga o'qishda o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish uchun "ikkinchi imkoniyat" berish, shuningdek, barcha ijtimoiy nochor guruhlar uchun teng imkoniyatlarni ilgari surish, ta'lim tizimi va mehnat bozorida tenglikni o'rnatish uchun validatsiyani amalda rivojlantirmoqda.

Norasmiy va informal ta'lim natijalarini validatsiya qilish ko'nikmalarini/malakalarni baholash va sertifikatlash bo'yicha umumiy tizimning ajralmas qismi hisoblanadi. Shu sababli, validatsiyani umumiy baholash va sertifikatlashtirish tizimi doirasidan tashqarida ko'rib chiqish qiyin. Shuning uchun ham ushbu konsepsiya validatsiya va sertifikatsiya tizimini kasbiy ko'nikmalar/malakalarni baholashga qaratilgan o'zaro bog'langan qismlar sifatida ko'rib chiqadi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, professional ko'nikmalarni validatsiya va sertifikatlash uchun milliy sifatni ta'minlash tizimlari uch darajada quriladi:

- Makro daraja – kasb-hunar ta'limi tizimining qonunchilik va me'yoriy-huquqiy normalari va tavsiyalari darajasi;
- Mezo daraja – kasb-hunar ta'limi muassasalari, kompaniyalar va imtihon komissiyalari kabi institutsiyalar. Ularda sertifikatlashtirish o'tkaziladi va makro darajadagi qoidalar amalga oshiriladi;
- Mikro daraja – bu yerda haqiqiy baholash (imtihon) o'qituvchilar, baholovchilar (imtihon oluvchilar) va korxonalaridagi ustozlar tomonidan amalga oshiriladi.

Ushbu konsepsiyaning maqsadi sifatni ta'minlash mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish orqali kasbiy malakalarni validatsiya va sertifikatlashning haqqoniyligi, ishonchligi, xolisligi va shaffofligini ta'minlashdan iborat.

²Cedefop (2015). *Ensuring the quality of certification in vocational education and training*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No 51 (p.25). <http://dx.doi.org/10.2801/25991>

ASOSIY TUSHUNCHALAR

Ushbu konsepsiyada quyidagi asosiy tushunchalardan foydalaniladi³:

Davlat akkreditatsiyasi — davlat ta'lim muassasalari va tashkilotlari, shuningdek, nodavlat ta'lim tashkilotlari (bundan buyon matnda ta'lim tashkilotlari deb yuritiladi) faoliyatining davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablariga hamda o'quv dasturlariga muvofiqligining davlat tomonidan e'tirof etilishi hamda ularning bitiruvchilariga ma'lumot to'g'risidagi hujjatlarni topshirish huquqining taqdim etilishidan iborat jarayon.

Ta'lim tashkilotlari attestatsiyasi — ta'lim tashkilotlarining faoliyatini baholash, davlat ta'lim standartlari, davlat ta'lim talablari hamda o'quv dasturlariga muvofiq kadrlar tayyorlash mazmuni, darajasi va sifatini aniqlash bo'yicha davlat nazoratining asosiy shakli.

Norasmiy va norasmiy ta'lim natijalari validatsiyasi — bu shaxsning talab qilinadigan ta'lim natijalari yoki malakalariga qay darajada erishganligini aniqlash maqsadida shaxsning norasmiy va informal o'rganishi baholash jarayoni (UNEVOC).

Baholash dalillari — bu shaxs yoki guruhning malakali ekanligini aniqlaydigan baholash jarayonida to'plangan ma'lumotlar. Kompetensiyaga asoslangan ta'limni baholashda dalillar to'g'ridan-to'g'ri o'quvchining malakasi va belgilangan standartni bajarish qobiliyatini namoyish qilish bilan bog'liq.

Informal ta'lim — aniq maqsadga yo'naltirilgan, ammo institutsionallashtirilmagan (muayyan qoidalar va normalarni mujassamlashtirmagan), rasmiy yoki norasmiy ta'limdan ko'ra kamroq tashkillashtirilgan va tarkiblashtirilgandir hamda oiladagi, ish joyidagi, yashash joyidagi va kundalik hayotdagi o'quv faoliyatini o'z ichiga olishi mumkin.

Malaka — shaxsning kasbiy faoliyatning muayyan turini bajarishga tayyorgarligini ifodalaydigan, ma'lumot to'g'risidagi tegishli hujjat bilan tasdiqlanadigan bilim, qobiliyat, mahorat va ko'nikmalar darajasi.

Kompetensiya — kasbiy vazifalarni sifatli bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va munosabatlar yig'indisidir.

Norasmiy ta'lim — ta'lim xizmatlari taqdim etilishini ta'minlovchi shaxs yoki tashkilot tomonidan institutsionallashtirilgan (muayyan qoidalar va normalarni mujassamlashtiruvchi), aniq maqsadga yo'naltirilgan va rejalashtirilgan bo'lib, shaxsni butun hayoti davomida o'qitishdagi rasmiy ta'limga qo'shimcha va (yoki) uning muqobilidir.

Kompetensiya asoslangan o'qitish — bu shaxslarga ish bilan bog'liq faoliyatni belgilangan standartlarga muvofiq bajarish uchun malakalarga ega bo'lish imkonini beruvchi o'qitish va baholashning tizimlashtirilgan tuzilmasidir.

Baholash — o'quvchining aniq bilim, ko'nikma va kompetensiya (malakaning bir qismi yoki to'liq malaka bilan bog'liq bo'lgan) qay darajada egallaganligini aniqlash jarayoni.

³Muvofiqlashtiruvchi uchrashuvlar ishtirokchilarining tavsiyasiga ko'ra, konsepsiyada "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va boshqa amaldagi me'yoriy hujjatlardagi atamalar qo'llanilgan. Ba'zi atamalar mahalliy amaliyotga hali kiritilmaganligi sababli Yevropa manbalaridan olingan.

Ko'nikmalarni baholash va sertifikatlash — tizimli ma'lumot to'plash, ma'lum bir malaka uchun aniq mezonlarga muvofiq shaxs yoki guruhning malakasi darajasini baholash va hujjatlashtirishning jarayoni.

Sifatni ta'minlash — ta'lim va o'qitish (dasturlar mazmuni, o'quv reja, o'quv natijalarini baholash va tasdiqlash va boshqalar) manfaatdor tomonlar kutilayotgan sifat talablariga javob berishini ta'minlash uchun amalga oshiriladigan rejalashtirish, amalga oshirish, baholash, hisobot berish va sifatni yaxshilash bilan bog'liq tadbirlar.

Ta'lim natijalari (learning outcomes) — o'quv jarayoni yakunida o'quvchi nimani bilishi, tushunishi va nimaga qodirligi haqidagi bayonlar bo'lib, ular bilim, ko'nikma va malakalar bilan belgilanadi.

Sertifikatsiya — bu shaxs tomonidan olingan kompetensiyalar majmui bo'lib, oldindan belgilangan standartga muvofiq vakolatli organ tomonidan baholangan va tasdiqlanganligini rasman tasdiqlovchi sertifikat berish jarayonidir.

Sertifikat — oldindan belgilangan standart bo'yicha baholanganidan keyin shaxsning yutuqlarini qayd etuvchi vakolatli organ tomonidan beriladigan rasmiy hujjat.

Mutaxassislik — malaka berish bilan yakunlanadigan muayyan kasbiy tayyorgarlik turining nomi.

Rasmiy ta'lim — davlat ta'lim muassasalari hamda davlat tomonidan tan olingan akkreditatsiyadan o'tgan nodavlat ta'lim tashkilotlari ishtirokidagi institutsionallashtirilgan (muayyan qoidalar va normalarni mujassamlashtiruvchi), aniq maqsadga yo'naltirilgan va rejalashtirilgan ta'limdir.

1-BOB: O‘ZBEKISTON KASBIY KOMPETENSIYALARINING VALIDATSIYA QILISH TIZIMI

Validatsiya tiziminining yaratilishi va manfaatdor tomonlarning hissasi

Oldingi ta’lim qonuni (1997) norasmiy, informal ta’lim va hayot davomida ta’lim olish kabi tushunchalarni o‘z ichiga olmagan. 2020-yilgacha "rasmiy sektordan tashqarida" olingan ta’lim natijalarini tan olishni nazarda tutuvchi hukumat hujjati yo‘q edi. Bularning barchasi O‘zbekiston ta’lim tizimiga zamonaviy yondashuvlarning joriy etilishida ilgari suruvchi masalalarni ancha murakkablashtirdi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistondagi ikki tashkilot – “YUNESKO” vakolatxonasi va “DVV International”ning O‘zbekistondagi filiallari faoliyatida validatsiya masalalari yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu ikki tashkilot qo‘shma loyihalar doirasida O‘zbekistonda validatsiyani rivojlantirish muhimligini bir necha bor ko‘tarib kelgan. Quyida ushbu tadbirlar ro‘yxati va ularning maqsadlari keltirilgan:

Sana	Tadbir nomi	Validatsiyaga aloqa/maqsad
2015	<i>“Norasmiy ta’lim va informal o‘rganish natijasida olingan kasbiy kompetensiyalarni tan olish va validatsiya qilish bo‘yicha Yevropa tajribasi” mavzusiga bag‘ishlangan seminar.</i>	<i>O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasining boshqa mamlakatlaridagi keng doiradagi mutaxassislar va manfaatdor tomonlar vakillarini kasbiy kompetensiyalarni tan olish va validatsiya qilish sohasidagi Yevropa Ittifoqi davlatlarining tajribasi bilan tanishtirish.</i>
2016	<i>“O‘zbekistonda uzluksiz va sifatli norasmiy ta’limni yanada mustahkamlash bo‘yicha Milliy strategiyani ishlab chiqishning ustuvor vazifalari” mavzusidagi ishlangan davra suhbat</i>	<i>Tadbiring yakuniy hujjatda tavsiyalardan biri quyidagi edi: “Ta’limning barcha shakllari (rasmiy, norasmiy va informal) orqali erishilgan ta’lim natijalari va malakalarini tan olishni ta’minlash uchun Milliy malaka ramkalarini ishlab chiqish va amalga oshirish”.</i>
2017	<i>“O‘zbekistonda norasmiy ta’lim va informal o‘rganish natijasida olingan kasbiy kompetensiyalarni tan olish va validatsiya tizimlarini joriy etish istiqbollari” mavzusiga bag‘ishlangan seminar</i>	<i>O‘zbekistonning keng doiradagi mutaxassislari va manfaatdor tomonlar vakillarini norasmiy ta’lim, norasmiy o‘rganish va amaliy faoliyat natijasida olingan kasbiy kompetensiyalarni tan olish va tasdiqlash sohasidagi Yevropa Ittifoqi davlatlarining tajribasi bilan tanishtirish, ishtirokchilarni O‘zbekistonda ushbu sohada o‘tkazilgan tahlil bo‘yicha hisobot natijalari bilan tanishtirish, mamlakatda tan olish, validatsiya va akkreditatsiya mexanizmlarini yaratish bo‘yicha amaliy qadamlarni muhokama qilish.</i>
2017-2018	<i>“Hayot davomida ta’lim olish” submintaqaviy tadqiqoti</i>	<i>Tadqiqot doirasida O‘zbekiston hisoboti tayyorlandi, unda alohida bo‘lim oldingi tajribani tan olish, validatsiya va akkreditatsiya qilish bo‘yicha so‘rovlarga bag‘ishlandi. Submintaqaviy tadqiqot natijalari oflayn va onlayn formatlarda o‘tkazilgan bir qator mintaqaviy tadbirlarda taqdim etildi.</i>
2018	<i>“O‘zbekistonda hayot davomida ta’lim olishni rivojlantirish konsepsiyasi” loyihasi taqdimotiga bag‘ishlangan seminar</i>	<i>Konsepsiya loyihasi O‘zbekistonda ilgari olingan bilim va ko‘nikmalarni tan olish, validatsiya va akkreditatsiya qilishni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga olgan.</i>

Yuqoridagi tadbirlar shuni ko'rsatadiki, "YUNESKO"ning O'zbekistondagi vakolatxonasi va "DVV International" filiallari qaror qabul qiluvchilar o'rtasida xabardorlikni oshirish va tadqiqot o'tkazish orqali validatsiya masalalari bo'yicha milliy darajada turli targ'ibot ishlarini amalga oshirgan. Shu bilan birga, mavjud tajribani o'rganish jarayonida shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda validatsiya mexanizmlarini amalda qo'llash bo'yicha birorta ham holat kuzatilmagan.

Validatsiya uchun huquqiy baza va uning provayderlari

Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasida kasbiy malaka, bilim va ko‘nikmalar milliy tizimi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020-yil 15-maydagi 287-son qarori⁴ nafaqat validatsiya organlarning funksiyasi va vazifalari (Malakani baholash markazlari), balki validatsiya tartiblari/qoidalari ta‘riflovchi birinchi hujjat bo‘ldi.

Qaror bilan “Kasbiy malaka, bilim va ko‘nikmalar milliy tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Nizom tasdiqlandi, unda Milliy malaka tizimining asosiy tushunchalari, asosiy tarkibiy qismlari, maqsad va vazifalari, Kasbiy malakalarni rivojlantirish bo‘yicha Respublika kengashi, Kasbiy malakalarni rivojlantirish bo‘yicha tarmoq kengashi, Malakalarni baholash markazlari, shuningdek, ishsiz va band bo‘lmagan aholi uchun kasblar tayyorlash tartiblari, malaka imtihonlarini o‘tkazish tartibi, sifatni ta‘minlash bo‘yicha tasdiqlangan talablarga rioya etilishini nazorat qilish tushunchalariga ta‘rif berilgan.

Kompetensiyalarni baholash markazlari faoliyatining asoslari⁵

Kompetensiyalarni baholash markazi mustaqil yuridik shaxs yoki yuridik shaxsning tarkibiy bo‘linmasi sifatida tashkil etilgan kompetensiyalarni mustaqil baholash organi hisoblanadi.

Kompetensiyalarni baholash markazi kasb-hunarga o‘qitish markazlarida, kasbiy ta‘lim muassasalarida kasbga o‘qish, qayta o‘qish va malaka oshirishdan o‘tgan yoki ishlab chiqarish sharoitlarida yoxud mustaqil tayyorgarlik yo‘li bilan o‘qigan talabgorlarning kasb kompetensiyasini xolis va mustaqil baholash maqsadida tashkil qilinadi.

Kompetensiyalarni baholash markazi o‘z faoliyatini o‘zini o‘zi moliyalashtirish asosida amalga oshiradi.

Kompetensiyalarni baholash markazining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- talabgorlarning, o‘zlashtirish usulidan qat‘i nazar, mehnat bozorida talab etilgan kasb kompetensiyalarini baholash;
- ishga qabul qilishda, kasb-lavozim tuzilmasida o‘shishda talabgorlarning kasb kompetensiyalari talablariga va kasb standartlariga mosligini tasdiqlash;
- kasb malakalari bo‘yicha normativ hujjatlar va standartlar bo‘yicha takliflar tayyorlash va ishlab chiqishda ishtirok etish;
- tegishli tarmoq/korxonada ishlovchi muayyan lavozimlarni egallab turgan xodimlarga nisbatan aniq va to‘g‘ri talablarni shakllantiruvchi har bir kompetensiya rivojlanishining mos shkalasi va aniq xulq indikatorlarini belgilagan holda kompetensiyalarning samarali modellarini ishlab chiqish va joriy etish;
- kasb kompetensiyalari va ishbilarmonlik sifatlarini rivojlantirishning korporativ dasturlarini ishlab chiqish.

Kompetensiyalarni baholash markazining asosiy funksiyalari quyidagilar:

- talabgorlar kompetensiyasini mustaqil va xolis baholash;
- keng va tor ixtisosliklar bo‘yicha ishchilarga malaka razryadlarini va mutaxassislarga malaka toifalarini berish;
- talabgorning mavjud kompetensiyasini belgilangan kasb standartlariga loyiqligini aniqlash;
- kasb malakalari bo‘yicha normativ hujjatlar va standartlarni ishlab chiqishda qatnashish.

“Aholining bandligi to‘g‘risida”gi Qonunda Malakani baholash markazlariga (81-modda), Malakani baholash markazlarini akkreditatsiyadan o‘tkazish tartibi (82-modda), Malaka, bilim va ko‘nikmalarni baholashdan o‘tkazish tartibi (83-modda), Malaka, bilim va ko‘nikmalarni baholashdan o‘tkazish natijalariga (84-modda) tegishli moddalar ham kiritilgan.

⁴Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasida kasbiy malaka, bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori (15.05.2020-yildagi 287-son):<https://lex.uz/docs/-4814154>

⁵Vakolatlarni baholash markazi hujjatlarda keyinchalik Malakalarni baholash markazi deb nomlana boshladi.

81-modda. Malakani baholash markazlari

Malakani baholash markazlari kasbiy malakasi, bilimi va ko'nikmalarini baholashdan o'tishni xohlovchi shaxslarning kasbiy malaka, bilim va ko'nikmalarini baholashdan o'tkazadi.

Malakani baholash markazlari mustaqil yuridik shaxs yoki yuridik shaxsning alohida tarkibiy bo'linmasi sifatida tashkil etiladi.

Malakani baholash markazlari quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- shtatida (o'rindoshlikka yo'l qo'yiladi) oliy ma'lumotli va ariza beruvchi malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashdan o'tkazishga talabgor bo'lgan yo'nalishlarning har biri bo'yicha kamida uch yillik amaliy ish stajiga ega bo'lgan, shuningdek, Mehnat organlari xodimlari malakasini oshirish respublika kurslaridan o'tgan kamida bir nafar xodim bo'lishi;
- o'z mulkida xo'jalik yuritish huquqi, operativ boshqarish huquqi asosida yoki boshqa qonuniy asosda moddiy-texnika bazasiga, shu jumladan, ariza beruvchi malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashdan o'tkazishga talabgor bo'lgan yo'nalishlarning har biri bo'yicha malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashdan o'tkazish uchun baholash vositalariga ega bo'lishi.

Malakani baholash markazlari:

- kasbiy malakasi, bilimi va ko'nikmalarini baholashdan o'tishni xohlovchi shaxslarga malaka, bilim va ko'nikmalarni baholash qoidalari hamda tartib-taomillari to'g'risida zarur axborot taqdim etadi;
- malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashni tashkil etadi hamda ishchilarga malaka razryadini va mutaxassislariga malaka toifasini berish bo'yicha imtihonni va zarur bo'lganda, malaka sinov ishlari o'tkazish orqali ularni kasbiy standartlar talablariga muvofiqligi jihatidan baholashdan o'tkazadi;
- malaka, bilim va ko'nikmalarni baholash natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarni shakllantiradi, Respublika kengashi tomonidan tasdiqlanadigan shakldagi malaka pasportini rasmiylashtiradi hamda beradi;
- berilgan malaka pasportlari to'g'risidagi ma'lumotlarni Tasdiqlangan malakaga ega bo'lgan shaxslarning milliy reyestriga kiritadi;
- mehnat organlariga o'z faoliyati to'g'risida hisobotni taqdim etadi.

Oliy ma'lumotga ega bo'lgan va Mehnat organlari xodimlari malakasini oshirish respublika kurslarida malaka oshirish kursidan o'tgan shaxs malakani baholash markazining direktori bo'lishi mumkin.

Malakani baholash markazining tashkiliy tuzilmasiga majburiy tartibda ekspert malaka komissiyasi kiritilishi kerak.

Malakani baholash markazlarining faoliyati:

- muassislarning mablag'lari;
- malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashdan o'tkazganlik uchun kiritiladigan to'lov;
- kasbga o'qitishga doir davlat buyurtmasi doirasida ajratiladigan mablag'lar;
- ixtiyoriy xayriyalar hamda yuridik va jismoniy shaxslarning maqsadli badallari, homiylarning mablag'lari hamda qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan moliyalashtiriladi.

Malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashdan o'tkazganlik uchun kiritiladigan to'lov miqdori malakani baholash markazlari tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi.

Malakani baholash markazlari o'zi beradigan malaka pasportlarining fuqarolar vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun boradigan chet davlatlarda tan olinishi maqsadida malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashni amalga oshirishga vakolatli bo'lgan organlar yoki tegishli chet davlatlarning ish beruvchilari bilan hamkorlik bitimlari tuzadi⁶

“Aholi bandligi to'g'risida”gi Qonun Malakalarni baholash markazini akkreditatsiya qilish tartiblarini ham tartibga soladi va unda asosiy organ sifatida Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi belgilangan (82-modda). Qonunga ko'ra, kasbiy faoliyatning (kasbning) bir nechta turlari bo'yicha bitta Malakalarni baholash markazini akkreditatsiyadan o'tkazishga ruxsat etiladi.

⁶O'zbekiston Respublikasining “Aholini bandligi to'g'risida”gi Qonuni: <https://lex.uz/docs/-5055690>

Akkreditatsiyadan o'tish uchun ariza beruvchi – malaka baholash markazi (keyingi o'rinlarda – ariza beruvchi) quyidagilarni taqdim etadi:

- Y akkreditatsiya olish uchun ariza;
- Y Kompetensiyalarni baholash markazining shtatida kompetensiyani, malaka va ko'nikmalarni baholashga da'vo qilayotgan har bir yo'nalish bo'yicha va/yoki fuqarolik-huquqiy tavsifdagi shartnoma bo'yicha oliy ma'lumotli mutaxassis(lar)ning mavjudligi haqidagi hujjatlarni;
- Y Kompetensiyalarni baholash markazi kompetensiyani, malaka va ko'nikmalarni baholashga da'vo qilayotgan har bir yo'nalish bo'yicha baholash maqsadlarini amalga oshirishga xizmat qiluvchi xo'jalik yuritish, tezkor boshqaruv va boshqa qonuniy asoslarda mulk sifatida moddiy-texnika bazasiga ega ekanligini tasdiqlovchi hujjat(lar)ni taqdim etadi.

Malaka, bilim va ko'nikmalarni baholashni o'tkazish uchun zarur bo'lgan baholash vositalari hamda baholash usullari, shu jumladan, onlayn test sinovlari uchun foydalaniladigan moddiy-texnika resurslari va dasturiy ta'minot O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tomonidan belgilanadi.

Malakani baholash markazlarini akkreditatsiya qilish yoki akkreditatsiya qilishni rad etish to'g'risidagi qaror Respublika kengashining taqdimnomasiga binoan, O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tomonidan qabul qilinadi. Akkreditatsiya to'g'risidagi guvohnoma besh yil muddatga beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Malakalarni baholash tizimini tubdan takomillashtirish va mehnat bozorini malakali kadrlar bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 31-dekabrda 4939-son qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasiga hisobot beradigan Kasbiy malaka va bilimlarni rivojlantirish bo'yicha kengashi tashkil etildi. Unga boshqa vazifalar qatori "malaka va bilimlarni, nafaqat shaxs tomonidan olingan ta'lim, balki uning kasbiy tajribasi, ko'nikmalari hamda shaxsiy va ishbilarmonlik xususiyatlarini inobatga olgan holda tan olish, validatsiya va akkreditatsiya (sertifikatsiya) qilishning moslashuvchan, shaffof va xolisona mexanizmlarini joriy etish" vazifasi yuklatildi⁷.

Mazkur qaror bilan Tarmoq kengashlariga "Norasmiy va informal o'qitishning natijalarini tan olish, validatsiya va akkreditatsiya (sertifikatsiya) qilish tizimini shakllantirish, shu jumladan, malakalarni baholash markazlari faoliyatini tashkil qilish" vazifasi yuklangan hamda 2021-yil uchun yirik iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlari huzuridagi korxonalarda Malaka baholash markazlari tashkil etish dasturi tasdiqlangan.

Vazirlar Mahkamasining "Kasbiy bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2021-yil 30-sentyabrdagi 606-son qarori hozirgi kunda Milliy malaka tizimini va uning asosiy ishtirokchilarini yanada rivojlantirishga qaratilgan eng dolzarb hujjat hisoblanadi. Unda Mehnat bozori tadqiqotlari instituti, Tarmoq kengashlari va Malakani baholash markazlari to'g'risidagi namunaviy nizomlar tasdiqlandi. Ushbu hujjat va yuqoridagi asosiy hujjatlar asosida validatsiya uchun mas'ul bo'lgan organlarning quyidagi tuzilmasini chizish mumkin:

⁷O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Malakani baholash tizimini tubdan takomillashtirish va mehnat bozorini malakali kadrlar bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori (31.12.2020-yildagi PQ-4939-son): <https://lex.uz/docs/-5203490>

Kasbiy malaka va bilimlarni rivojlantirish bo'yicha kengash

✓ validatsiya va akkreditatsiya (sertifikatsiya) qilishning moslashuvchan, shaffof va xolisona mexanizmlarini joriy etish

Mehnat bozori tadqiqotlari instituti

Tarmoq kengashlari

- ✓ norasmiy va informal o'qitishning natijalarini tan olish, validatsiya va akkreditatsiya (sertifikatlash) qilish tizimini shakllantirish, shu jumladan, malakalarni baholash markazlari faoliyatini tashkil qilishda ishtirok etadi;
- ✓ kompetensiyalarni baholash bo'yicha faoliyat bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar registrini hamda tasdiqlangan malakaga ega shaxslar milliy reyestrini joriy etadi, yuritadi va rivojlantirishni tashkil etadi;
- ✓ tasdiqlangan malakaga ega shaxslarni haqiqatda ushbu malakaga muvofiqligi darajasini o'rganadi va tahlil qiladi.

- ✓ norasmiy va informal o'qitishning natijalarini tan olish, validatsiya va akkreditatsiya (sertifikatlash) qilish tizimini shakllantirish, shu jumladan, malakalarni baholash markazlari faoliyatini tashkil qilish;
- ✓ malakalarni baholash markazlari (MBM) vazifalarini bajarish uchun tashkilotlarni tanlab olish, ularga malakalarni xolis baholash bo'yicha vakolatlar berish hamda tanlash va vakolatlar berish jarayonida ular tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarni tekshirishni;
- ✓ har bir malakalarni baholash markazi uchun malakalar xolis baholanadigan kasb malakasining nomini belgilashni;
- ✓ tegishli malakalar bo'yicha baholash vositalarini ishlab chiqish va ularning ekspertizadan o'tkazilishini;
- ✓ malakalarni baholash markazlari faoliyatini nazorat qilishni;
- ✓ malakalarni baholash natijalariga aloqador shikoyatlarni ko'rib chiqish bo'yicha apellyatsiya komissiyasini tuzish va uning faoliyatini yo'lga qo'yishni;

XULOSALAR

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqib, O'zbekistonda Milliy malaka doirasini yaratish bo'yicha samarali qadamlar qo'yildi degan xulosaga kelish mumkin. Uning muhim tarkibiy qismlaridan biri validatsiya tizimini hisoblash mumkin. O'zbekistonda validatsiya uchun qonunchilik va me'yoriy-huquqiy baza yaratildi, shuningdek, validatsiya uchun mas'ul institutlar tashkil etildi.

Shu bilan birga, validatsiya tizimi shakllanish bosqichida, kuchli va zaif tomonlariga ega. Quyidagi SWOT tahlil jadvali buni ko'rsatadi:

Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar
<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Qulay qonunchilik bazasi;</i> ■ <i>Milliy malaka ramkasining mavjudligi;</i> ■ <i>Validatsiya uchun mas'ul muassasalar yaratilgan.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Ilg'or tajribalarni hisobga oladigan milliy validatsiya tamoyillari (shu jumladan, yo'riqnoma) ishlab chiqilmagan;</i> ■ <i>Validatsiya bo'yicha mutaxassislarining yetishmasligi;</i> ■ <i>MBMlarda validatsiyani amaliy qo'llash holatlari mavjud emas;</i> ■ <i>Validatsiya uchun moliyalashtirish mexanizmlarining zaifligi;</i> ■ <i>Validatsiya uchun ma'lumotni qo'llab-quvvatlash tizimining zaifligi;</i> ■ <i>Validatsiya masalalari bo'yicha jamoatchilik uchun maslahatlarning yo'qligi.</i>
Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Yuqori ehtiyoj (kuchli migratsiya oqimi, iqtisodiyotning norasmiy sektori ulushi kattaligi);</i> ■ <i>Kasb-hunar sohasida yirik loyihalarning mavjudligi (GIZ, UNESCO, HELVETAS, ADB);</i> ■ <i>Validatsiya uchun eng katta ehtiyoj va qulay sharoitlar mavjud bo'lgan tarmoqlar borligi;</i> ■ <i>Siyosiy qo'llab-quvvatlashning yuqoriligi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Jamoatchilik va qaror qabul qiluvchilar tomonidan validatsiya mexanizmlariga ishonchning yo'qolishi;</i> ■ <i>Hukumatning g'oyadan va MBMni yanada rivojlantirish g'oyasidan voz kechishi.</i>

Tahdidlar aholi va qaror qabul qiluvchilar tomonidan validatsiya mexanizmlariga ishonchni yo'qotishni o'z ichiga oladi, bu hukumatning MBMni yanada rivojlantirish g'oyasidan voz kechishiga olib kelishi mumkin. Bu aholining malaka oshirishning moslashuvchan yo'llari orqali hayot davomida ta'lim olishga jalb etilishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday tahdidlarni bartaraf etish uchun mavjud imkoniyatlardan foydalanish zarur, xususan: yuqori siyosiy qo'llab-quvvatlash omilidan va VET sohasida yirik xalqaro loyihalar (GIZ, UNESCO, HELVETAS, ADB) mavjudligining validatsiya mexanizmlarini kadrlarga va malakalarni validatsiyaning moslashuvchan mexanizmlariga eng katta ehtiyoj bo'lgan tanlangan sektorlarda sinovdan o'tkazish va amalga oshirish uchun foydalanish zarur.

Respublikada MBMlarni tashkil etish bo'yicha tayyorgarlik ishlari olib borildi, biroq ular malakalarni baholash bo'yicha amaliy faoliyatni hali boshlamadi. 2022-yil oxiriga kelib mamlakatimizda "Ishga Marhamat" monomarkazlari negizida 14 ta MBMlar tashkil qilingan edi. Iqtisodiyotning 22 ta ustuvor tarmoqlarida MBMlarni akkreditatsiya qilish to'g'risida qaror qabul qilinishi kutilayotgan edi.

Kasbiy standartlarni ishlab chiqish mexanizmi (shu jumladan, tuzilmasi va mazmuni) takomillashtirishni talab qiladi va ularning sifati va muntazam yangilanishini ta'minlash mexanizmlarini talab qiladi. Kasbiy standartlarni validatsiya va sertifikatlash uchun asos sifatida ko'rib chiqish qiyin, chunki ular jarayonni tavsiflaydi va baholash ko'rsatkichlariga ega emas.

Malakalarni baholashning amaldagi qoidalari umumiy, yuzaki va malakalarni tasdiqlash va baholashga qaratilmagan. Yuqori sifati va shaffof validatsiya/sertifikatlashni o'tkazish uchun MBMlar texnik va uslubiy yordamga, shuningdek, o'qitilgan baholovchilarga (imtihonchilarga) muhtoj.

2-BOB: O‘ZBEKISTON KASBIY KOMPETENSIALARINI BAHOLASH VA SERTIFIKATSIYA TIZIMI

Hozirgi vaqtda professional ta’lim tizimida quyidagi turdagi ta’lim muassasalari faoliyat ko’rsatmoqda:

Kasb-hunar maktabi – Boshlang‘ich professional ta’limni IX sinf bitiruvchilari negizida bepul asosda kunduzgi ta’lim shakli bo’yicha umumta’lim fanlarining va mutaxassislik fanlarining ikki yillik integratsiyalashgan dasturlari asosida amalga oshiruvchi muasassa.	Kollej – O’rta professional ta’limni davlat buyurtmasi yoki to’lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi ikki yilgacha bo’lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta’lim shakllari bo’yicha umumiy o’rta, o’rta maxsus ta’lim hamda boshlang‘ich professional ta’lim negizida amalga oshiruvchi muasassa.	Texnikum – O’rta maxsus professional ta’limni umumiy o’rta, o’rta maxsus, boshlang‘ich professional va o’rta professional ta’lim negizida davlat buyurtmasi yoki to’lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi kamida ikki yil bo’lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta’lim shakllari bo’yicha amalga oshiruvchi muasassa.
--	--	---

Respublikada 339 ta kasb-hunar maktabi, 162 ta kollej, 214 ta texnikum mavjud. Sertifikatlashtirish masalalari uchun quyidagi tashkilotlar javobgardir:

Sertifikatsiya uchun mas’ul bo’lgan organlar

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining

- Y ta’lim tashkilotlarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan, pedagog kadrlarni va ilmiy xodimlarni attestatsiyadan o’tkazish, nodavlat ta’lim tashkilotlariga ta’lim xizmatlari ko’rsatish faoliyatini amalga oshirish huquqini beradigan litsenziyalar berish tartibini belgilaydi;
- Y davlat namunasidagi ta’lim to’g’risidagi hujjatlarni tasdiqlaydi va davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ta’lim to’g’risidagi hujjatlar berish tartibini belgilaydi;

Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

✓ ta'lim tizimida o'quv-tarbiya jarayoni, professor-o'qituvchilar tarkibi, kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish sifati ustidan nazorat qilish sohasida davlat siyosatini amalga oshiradi; ✓ ta'lim tashkilotlarini (bundan maktabdan tashqari ta'lim xizmatlarini ko'rsatuvchi nodavlat ta'lim tashkilotlari mustasno) attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan, shuningdek, ta'lim tashkilotlarining pedagog xodimlarini attestatsiyadan o'tkazadi; ✓ ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonining sifati monitoringini amalga oshiradi.	✓ davlat ta'lim standartlari (shu jumladan, maktabgacha ta'lim va tarbiya davlat standarti) va davlat ta'lim talablari ishlab chiqilishi va tasdiqlanishini ta'minlaydi; ✓ o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash tartibini belgilash; ✓ ta'lim tashkilotlarida kadrlar tayyorlash sifati oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish, kadrlar tayyorlash dasturlarini takomillashtirish; ✓ o'quv faoliyatini baholash, o'quv jarayonini tashkil etish, talabalarni yakuniy davlat attestatsiyasidan o'tkazish to'g'risidagi normativ-huquqiy hujjatlarini tasdiqlaydi, shuningdek, externat shaklida o'qiydigan talabalarning toifalarini belgilaydi.

Professional ta'lim muassasalari

- ✓ Ko'nikmalarni baholash va sertifikatlash.

Sertifikatsiya qoidalari va normativ-huquqiy hujjatlari

Kasb-hunar maktabi, kollej va texnikumlar bitiruvchilarini attestatsiyadan o'tkazish "O'rta, maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan oktyabrda davlat ro'yxatidan o'tkazilgan, 2009-y., Ro'yxatga olish № 2011) asosida amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Kasb-hunar ta'limi markazi hamda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi qarori bilan (2018-yil 16-oktyabr) mazkur nizomga o'zgartirishlar kiritildi⁸.

Ta'kidlash joizki, Nizom kasb-hunar ta'limi muassasalarini uch turga (kasb-hunar maktabi, kollej va texnikum) bo'lish to'g'risidagi qaror qabul qilinishidan oldin ishlab chiqilgan va yangilangan bo'lsa-da, hozirgacha o'z kuchini saqlab kelmoqda. Unda yakuniy attestatsiya imtihonlarini o'tkazishning umumiy qoidalari, davlat attestatsiya komissiyasining tuzilmasi, yakuniy attestatsiyani tashkil etish va o'tkazish tartibi, shuningdek, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda davlat imtihonlarini tashkil etish va o'tkazish tartibi belgilab berilgan.

⁸ O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomga o'zgartirishlar kiritish haqida qaror: <https://lex.uz/docs/3998392>

Ish beruvchining sertifikatatsiya jarayonida ishtirok etishi

Kasb-hunar kollejlarda ish beruvchi tashkilotlarning mutaxassislari, turdosh oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilari, vazirlik va idoralarning soha mutaxassislari hamda turdosh kasb-hunar kollejlari va mazkur ta'lim muassasasining tajribali, malakali maxsus fan o'qituvchilari tarkibidan davlat attestatsiya komissiyalari (keyingi o'rinlarda DAK deb yuritiladi) shakllantiriladi.

Kasb-hunar kollejlarning maxsus fan o'qituvchilari ishlab chiqarish ta'limi bo'yicha direktor o'rinbosarining tavsiyasi asosida DAK a'zolari tarkibiga kiritiladi. Kasb-hunar kollejlarda DAK a'zolari tarkibining kamida qirq foizini ish beruvchi tashkilotlarning vakillari tashkil etishi lozim. Yakuniy attestatsiya jarayonida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi vakillari ishtirok etishlari mumkin.

Davlat imtihonlarini tashkil etish va o'tkazish

Kasb-hunar ta'limi muassasalarida (keyingi o'rinlarda ta'lim muassasalari deb yuritiladi) yakuniy attestatsiya:

- o'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikma darajasining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini kompleks baholash;
- o'quvchilarga kichik mutaxassis malaka darajasini berish masalasini hal etish;
- o'quvchilarga ta'lim muassasasini tugatganligi to'g'risida davlat namunasidagi diplom berish masalasini hal etish maqsadlarida o'tkaziladi.

Yakuniy attestatsiya ta'lim muassasalarida turdosh ta'lim yo'nalishlari bo'yicha tashkil etiladigan yakuniy davlat attestatsiya komissiyalari tomonidan amalga oshiriladi.

Kasb-hunar kollejlarda davlat imtihonlari o'quv rejadagi O'zbekiston tarixi fani, kasblar bo'yicha amaliy imtihonlar, malakaviy ish himoyasi yoki uning o'rniga kasbiy fanlar majmualari bo'yicha imtihonlardan iborat.

Test topshiriqlari to'plami ta'lim muassasasi o'qituvchilari tomonidan o'quv dasturlari mazmunini to'liq qamrab olgan holda tuziladi va tegishli bo'limlarda (kafedralarda) muhokama qilinadi.

Test sinovlari topshiriqlari jami 72 ta savoldan iborat bo'ladi. Topshiriqlarni bajarish uchun 2 astronomik soat, belgilangan javoblarni javoblar varaqasiga ko'chirish uchun qo'shimcha 10 daqiq vaqt beriladi.

DAK tomonidan test sinovlari topshiriqlarini yakuniy baholashda topshiriqlarning 86 — 100 foizi to'g'ri bajarilgan holda 5 baho, 71 — 85 foizi to'g'ri bajarilgan holda 4 baho, 56 — 70 foizi to'g'ri bajarilgan holda 3 baho va 56 foizgacha to'g'ri bajarilgan holda 2 baho qo'yiladi.

Kasblar bo'yicha amaliy imtihon kasb-hunar kollejlari o'quvchilarining egallagan kasb-hunari bo'yicha malaka va ko'nikmalarining shakllanganligi hamda kasbiy tayyorgarlik darajasi (ta'rif razryadi)ni aniqlaydi.

Kasblar bo'yicha amaliy imtihonlar o'quv rejasiga muvofiq, ishlab chiqarish amaliyotlari tugagandan hamda O'zbekiston tarixi fani bo'yicha davlat imtihoni topshirilganidan so'ng malakaviy ish himoyasidan yoki kasbiy fanlar majmualari bo'yicha davlat imtihonlaridan oldin o'tkaziladi.

O'quv rejasiga muvofiq, yakuniy attestatsiyani o'tkazishga ajratilgan ikki haftaning birinchi haftasida O'zbekiston tarixi fani va kasblar bo'yicha amaliy imtihon, ikkinchi haftasida malakaviy ish himoyasi yoki kasbiy fanlar majmualari bo'yicha davlat imtihonlari rejalashtiriladi.

Kasblar bo'yicha amaliy imtihonlarni o'tkazish shakli, beriladigan topshiriqlar mazmuni egallanayotgan kasbning xususiyati va kasbiy faoliyatning mazmuniga oid ko'rsatkichlardan kelib chiqib belgilanadi. Kasblar bo'yicha amaliy imtihonlar ta'lim muassasasining o'quv ustaxonasi, laboratoriyasi yoki ishlab chiqarish korxonalari (texnologik jarayonlar bilan bog'liq yo'nalishlar bo'yicha) bazasida tashkil etiladi.

Kasblar bo'yicha amaliy imtihon topshiriqlarining variantlari ish beruvchi tashkilotlar mutaxassislari, kasb-hunar kollejining ishlab chiqarish ta'limi bo'yicha direktor o'rinbosari, bosh usta, maxsus fan o'qituvchilari va ishlab chiqarish ta'limi ustalari tomonidan kompleks ishlar ko'rinishida tanlanadi hamda kasblar bo'yicha amaliy imtihon topshiriqlarini bajarishga kerak bo'ladigan xom ashyo materiallari, chizmalar, texnologik xarita, o'lchash va kesish asbob-uskunalari ro'yxati aniqlanadi.

XULOSALAR

Mavjud tajriba tahlili shuni ko'rsatdiki, kasbiy ko'nikmalarni baholash va sertifikatlash tizimi an'anaviy yondashuv xususiyatlarini saqlab qolgan, kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy elementlari hali shakllanmagan. Quyidagi jadvalda malakaga asoslangan yondashuvning asosiy tamoyillari prizmasi orqali mahalliy tajribaning SWOT tahlili natijalari aks ettirilgan:

Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar
<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Qulay qonunchilik bazasi;</i> ■ <i>Milliy malaka ramkasining mavjudligi;</i> ■ <i>Kasb-hunar ta'limi muassasalarining keng tarmog'i;</i> ■ <i>Nisbatan rivojlangan moddiy-texnik bazasi;</i> ■ <i>Administrativ va pedagogik kadrlar salohiyati;</i> ■ <i>Kasb-hunar ta'limi tizimini barqaror moliyalashtirish.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Kasbiy standartlar va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish mexanizmi zamonaviy talablarga javob bermasligi va ehtiyojlarni aniqlash va ularni ta'lim dasturlariga o'tkazishning tegishli darajasi ta'minlanmaganligi;</i> ■ <i>Yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risidagi Nizomning eskirganligi;</i> ■ <i>ilg'or tajribalarni hisobga oladigan milliy sertifikatlashtirish tamoyillari (shu jumladan, yo'riqnomalar) ishlab chiqilmaganligi;</i> ■ <i>Ko'nikmalarni baholash bo'yicha mutaxassis-larning yetishmasligi;</i> ■ <i>Ish beruvchilarni malakani baholash jarayoni-ga jalb qilish mexanizmlarining zaifligi;</i> ■ <i>Sertifikatlash jarayoni natijalarini monitoring qilish/baholash mexanizmlarining mukammal emasligi.</i>
Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Kasb-hunar ta'limi sohasida yirik loyihalarning mavjudligi (GIZ, UNESCO, HELVETAS, ADB);</i> ■ <i>Kasb-hunar ta'limi xodimlarining malakasini oshirish tizimi mavjudligi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ <i>Aholi va ish beruvchilar tomonidan sertifikat-lashtirish mexanizmlariga ishonchning yo'qolishi;</i> ■ <i>Kasb-hunar ta'limi xodimlarida kompetensiyaga asoslangan ta'lim tamoyillari bo'yicha yetarlicha tushuncha yetishmasligi.</i>

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda sertifikatlashtirish jarayonlarini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar yangilanishini talab qiladi. Bu yerda GIZning "PECA" loyihasi doirasida "Kasbiy ta'lim muassasalarida yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom loyihasi ishlab chiqilganini alohida ta'kidlash lozim. Ushbu hujjatning tasdiqlanishi sertifikatlashtirish va ish beruvchilarni kasbiy va kasb-hunar ta'limiga jalb qilish uchun yangi asos yaratishi mumkin. Biroq, bu faqat umumiy asos sharoitlarini yaratadi va malakani baholash va sertifikatlash masalalarida sifatni ta'minlash mexanizmlarini joriy etishni nazarda tutmaydi.

Ta'lim dasturlarini ishlab chiqish tajribasi ham takomillashtirishni talab qiladi, chunki ularning tuzilishi har bir bo'limga sarflangan soatlar soni va mazmuniga e'tibor qaratgan holda kirishga yo'naltirilgan sifatida tavsiflanishi mumkin. Bilim va ko'nikmalar bo'limlari o'rganish maqsadlariga emas, balki bilimga qaratilgan. Boshqacha qilib aytganda, talaba nima qila olishi kerak emas, balki talaba nimani bilishi kerakligiga e'tibor qaratiladi⁹.

Umuman olganda, shuni aytish mumkinki, mahalliy amaliyot hali Kasb-hunar ta'limining asosiy bo'g'inlari o'rtasida mantiqiy bog'liqlik kuzatilmagan, masalan: ehtiyojlarni baholash > kasbiy standart > ta'lim dasturi > o'quv rejasi > malakalarni baholash/sertifikatlash.

⁹Skills development in Uzbekistan – a sector assessment (2022, ADB)

3-BOB: VALIDATSIYA VA SERTIFIKATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Samarali validatsiya va sertifikatziya jarayonlari faqat ma'lum "inputlar" taqdim etilgan taqdirdagina amalga oshirilishi mumkin, masalan, sertifikatziya va/yoki validatsiya nizomlari, texnik va inson resurslari infratuzilmasi, o'qitilgan baholovchilar/imtixonchilar, yo'riqnomalar va materiallar, baholash standartlari.

Shuni hisobga olgan holda validatsiya va sertifikatziyani rivojlantirish konsepsiyasining ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilar tavsiya etiladi¹⁹:

- Kasbiy kompetensiyalarni baholash uchun aniq ko'rsatmalar berish;
- Validatsiya va sertifikatziya tartib-qoidalari to'g'risida manfaatdor tomonlarga ma'lumot berish;
- Baholovchilarga talablar, ularni tanlash va tayyorlash mexanizmlarini yaratish;
- Baholash usullari va tartiblari sifatini oshirish;
- Validatsiya va sertifikatziya natijalarini hujjatlashtirish, baholash va monitoring qilish amaliyotini takomillashtirish;
- Validatsiya va sertifikatlashtirish uchun sifatni ta'minlash rasmiy mexanizmlarini yaratish.

Yuqoridagi yo'nalishlarni amalga oshirish Professional ta'lim va kasbga o'qitish bo'yicha Yevropa sifatni ta'minlash bo'yicha ramkasining (EQAVET) tavsiyalari, deskriptorlari va indikatorlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi mumkin.

¹⁹Yo'nalishlar Cedefop nashrida aks ettirilgan tavsiyalarni hisobga olgan holda tanlangan (2015). *Ensuring the quality of certification in vocational education and training*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No 51 (p.25). <http://dx.doi.org/10.2801/25991>

4-BOB: VALIDATSIYA VA SERTIFIKATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARINI AMALGA OSHIRISH MEKANIZMLARI

Kasbiy kompetensiyalarni baholash uchun aniq ko'rsatmalar berish

Rivojlangan mamlakatlarda validatsiya va sertifikatziya standartini belgilaydigan huquqiy me'yorlar mavjud bo'lib, ular nimani baholash kerakligini aniqlaydi. Kompetensiyalarni baholash standartlari yoki mezonlari ta'lim natijalari nuqtayi nazaridan ifodalanadi.

Ushbu ustuvor yo'nalish kontent va jarayonni qamrab oluvchi validatsiya va sertifikatziya standartlarini ishlab chiqishni qamrab oladi (masalan, umumiy tamoyillar, vaqt, takroriy qismlar yoki to'liq baholash uchun ruxsat, ta'lim natijalarining tavsifi, belgilangan usullar yoki baholash uchun asoslar, standartlashtirilgan va/yoki standartlashtirilmagan imtihonlar, apellyatsiya tartiblari).

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- validatsiya va sertifikatziyaning yangi yondashuvlarini sinovdan o'tkazish uchun ustuvor sektorlar va muassasalarni aniqlash;
- Tegishli vazirliklarning yetakchi mutaxassisleri, kasb-hunar ta'limi muassasalari, xalqaro loyihalar va mustaqil ekspertlar orasidan ishchi guruhini shakllantirish;
- validatsiya va sertifikatziyaning sifatini ta'minlash sohasida ishchi guruh a'zolarining salohiyatini kuchaytirish maqsadida tadbirlar (seminarlar, treninglar, konferensiyalar va o'quv safarlari) tashkil etish;
- Mahalliy tajribani tahlil qilish va takomillashtirishni talab qiluvchi sohalarni aniqlash;
- Jarayonlarni tavsiflash va professional standartlarni ishlab chiqish, yangilash va tasdiqlash bo'yicha yo'riqnomalarni yaratish. Ushbu hujjat ishlab chiqish/yangilashning asosiy bosqichlarini tavsiflashi, mas'ul shaxslarning vakolatlariga qo'yiladigan talablarni, shuningdek, har bir bosqichning sifatini ta'minlash va nazorat qilish mexanizmlarini belgilashi kerak;
- Jarayonlarning tavsifi va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, yangilash va tasdiqlash bo'yicha yo'riqnomalarni yaratish. Ishlab chiqish/yangilashning asosiy bosqichlarini tavsiflash, mas'ul shaxslarning vakolatlariga qo'yiladigan talablarni, shuningdek, har bir bosqichning sifatini ta'minlash va monitoring qilish mexanizmlarini belgilash muhimdir. Kasbiy standartlar mazmunini ta'lim dasturlariga o'tkazishni ta'minlash mexanizmlari/vositalarini ishlab chiqish zarur;
- Jarayonlarning tavsifi, bosqichlari va kasbiy kompetensiyalarning sertifikatziyasini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha yo'riqnomalar yaratish.

Validatsiya va sertifikatziya tartib-qoidalari to'g'risida manfaatdor tomonlarga ma'lumot berish

Validatsiya va sertifikatziya jarayonlariga jalb qilingan manfaatdor tomonlar (masalan, talabalar, baholovchilar, o'qituvchilar, kasb-hunar ta'limi muassasalari/MBM xodimlari)ni xabardor qilish juda muhim.

Nomzodlar, baholovchilar, o'qituvchilar va trenerlar milliy qoidalarga rioya qilish uchun malakani baholash talablarini bilishi kerak bo'lgan asosiy manfaatdor tomonlardir. Odatda, bu qabul qilish, baholash va attestatsiya qilish usullari, tartiblari va mezonlari bilan bog'liq ma'lumotlar. Barcha aloqa harakatlarining maqsadi shaffoflikni qo'llab-quvvatlash uchun sertifikatlash talablari haqida umumiy tushunchaga erishishdir.

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- Baholashdan o'tishni xohlovchi shaxslar, baholovchilar, imtihon oluvchilar, o'qituvchilar va trenerlar uchun mo'ljallangan uslubiy ko'rsatmalar va boshqa axborot materiallarini ishlab chiqish;
- Validatsiya va sertifikatziyani qamrab oluvchi veb-saytlarni yaratish (validatsiyaning afzalliklari, ariza berish tartiblari, baholash usullari/mezonlari va boshqalar).

Baholovchilarga talablar, ularni tanlash va tayyorlash mexanizmlarini yaratish

Validatsiya va sertifikatlashtirish sifatini ta'minlashda baholovchilarning ishi markaziy o'rin tutadi. Baholovchi profiliga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish, ularni tanlash va akkreditatsiya qilish tartiblarini, shuningdek, baholovchilarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmlarini belgilash muhim ahamiyatga ega.

Sertifikatlashtirish jarayonlari doirasidagi rol va mas'uliyatni – nafaqat baholovchilarning talab qilinadigan vakolatlarini, balki imtihon komissiyasining tarkibini, ta'lim muassasalari/Malakani baholash markazlari darajasida sifat menejmenti bo'yicha mas'uliyatni aniqlash kerak.

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- Baholovchi-imtihonchini tanlash va malaka profiliga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish;
- Baholovchi-imtihonchilarni akkreditatsiya qilish uchun mas'ul tashkilotlarni belgilash;
- Imtihon komissiyasi tarkibiga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish;
- baholovchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslarini yaratish va sinovdan o'tkazish (jumladan, tajriba almashish uchun platformalar yaratish);
- Tashkilot darajada validatsiya va sertifikatsiya sifatini ta'minlash uchun mas'ul shaxslarni aniqlash va o'qitish (Malakaviy baholash markazlari, kasb-hunar ta'limi muassasalari).

Baholash usullari va tartiblari sifatini oshirish

Baholash usullari va tartiblariga turlicha yondashuvlar mavjud. Ba'zi mamlakatlar o'ziga xos baholash usullarini qo'llashni tartibga soladi, boshqalari esa umumiy metodologik asosni ta'minlaydi va amaliy masalalarni kasb-hunar ta'limi provayderlari va imtihon komissiyalari hal qiladi.

Ushbu yo'nalish doirasida baholash usullari sifatini ta'minlashga qaratilgan yondashuvlar ishlab chiqiladi.

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- Kasb-hunar ta'limi muassasalarida yakuniy imtihonlarni standartlashtirish;
- Malakani baholash markazlarida validatsiya jarayonlarini standartlashtirish;
- Imtihon topshiriqlarini tekshirish/tasdiqlash mexanizmlarini takomillashtirish;
- Ko'nikma va kompetensiyalarni baholashning turli usullarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish;
- Validatsiya va sertifikatsiyani amalga oshirish bo'yicha uslubiy qo'llanmalar va ko'rsatmalarni tayyorlash.

Validatsiya va sertifikatatsiya natijalarini hujjatlashtirish, baholash va monitoring qilish amaliyotini takomillashtirish

Sertifikatlash jarayonini monitoring qilish makro (tizim), mezo (yetkazib beruvchi) va mikro (baholovchi) darajalarda muhim vazifa hisoblanadi. Sertifikatlash natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish turli darajalarda va turli maqsadlarda muhim ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin.

Xususan, o'quvchilar va baholovchilar, shu jumladan, baholashda ishtirok etuvchi mehnat bozori ishtirokchilarining ma'lumotlari quyidagi shaklda bo'lishi mumkin:

- talabalarining individual fikr-mulohazalari (masalan, ularning malakasini oshirish jarayoni, kuchli va zaif tomonlari haqida);
- VET provayderlarining fikr-mulohazalari (masalan, sertifikatlashtirish jarayonini loyihalash va tashkil etish, shuningdek, pedagogik va didaktik yondashuvlar, o'quv maydonchalari va boshqa jarayonlar bo'yicha);
- tizim darajasidagi fikr-mulohazalar (masalan, natijalarga asoslangan standartlar, o'qituvchi va baholovchining taxminlari, manfaatdor tomonlarning ishtiroki).

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- Tarkibni (masalan, ta'lim natijalariga asoslangan standartlarga muvofiqligini) va sertifikatlash jarayonini qamrab oluvchi ichki va tashqi monitoring va baholash metodologiyasini ishlab chiqish va joriy etish;
- Validatsiya va sertifikatlashtirish bo'yicha monitoring va baholashning barcha darajalarida manfaatdor tomonlarning ishtirokini ta'minlash mexanizmlarini ishlab chiqish;
- Sertifikatlash bo'yicha ko'rsatkichlar (masalan, milliy sharoitga moslashtirilgan EQAVET 4, 5, 6, 7 va 9 ko'rsatkichlari)ni turli darajalarda amalga oshirish.

Validatsiya va sertifikatlashtirish uchun sifatni ta'minlash rasmiy mexanizmlarini yaratish

O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi sifatini ta'minlash tizimi hali yaratilmagan. Ma'lumki, validatsiya va sertifikatlashtirish masalalari bunday tizimning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu yo'nalish doirasida O'zbekistonda kasbiy kompetensiyalarni validatsiya va sertifikatlash uchun sifatni ta'minlashning rasmiy mexanizmlarini yaratishga harakat qilinadi.

Kasbiy ta'lim va ta'lim sifatini kafolatlash bo'yicha Yevropa rankasining (EQAVET) tavsiyalari, tavsiflovchilari va ko'rsatkichlari ushbu ish uchun asos bo'lishi mumkin.

Ustuvor harakatlar ro'yxati:

- Yuqorida qayd etilgan yo'nalishlar doirasida amalga oshirilgan ishlar natijalarini sarhisob qilish;
- Makro, mezo va mikro darajalarda sifatini ta'minlash mexanizmlarini joriy etish bo'yicha qarorni ishlab chiqish (shu jumladan, barcha darajadagi rol va mas'uliyat tavsifi va ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi"ni ishlab chiqish).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (23.09.2020-yildagi O'RB-637-son);
2. O'zbekiston Respublikasining "Aholi bandligi to'g'risida"gi Qonuni (20.10.2020-yildagi O'RB-642-son);
3. Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida kasbiy malaka, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori (15.05.2020 yildagi 287-son);
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Malakani baholash tizimini tubdan takomillashtirish va mehnat bozorini malakali kadrlar bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori (31.12.2020-yildagi PQ-4939-son);
5. Vazirlar Mahkamasining "Kasbiy ko'nikma va bilimlarni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori (30.09.2021-yildagi 616-son);
6. "Norasmiy va informal ta'lim natijasida olingan kasbiy kompetensiyalarni tan olish va validatsiyasi bo'yicha Yevropa tajribasi" seminarining konsepsiyasi (2015-yil 26-noyabr, Toshkent sh.);
7. "O'zbekistonda uzluksiz va sifatli norasmiy ta'limni yanada mustahkamlash bo'yicha Milliy strategiyani ishlab chiqishning ustuvor vazifalari" davra suhbatining yakuniy hujjati (2016-yil 17-iyun);
8. "O'zbekistonda norasmiy va informal o'rganish natijasida olingan kasbiy kompetensiyalarni tan olish va validatsiya tizimlarini joriy etish istiqbollari" seminarining konsepsiyasi (2017-yil 18-dekabr);
9. O'zbekistonda hayot davomida ta'lim olishni ilgari surish konsepsiyasi loyihasi (2018-yil 15-avgust);
10. Европейский опыт признания профессиональных квалификаций, полученных в результате неформального и спонтанного обучения/авт.-сост.: О.В. Дехтяренко [и др.]; под ред. Э.М. Калицкого; пер. с англ. И.В. Павлючик, Е.С. Харченко. – Минск: РИПО, 2011. – 140 с.;
11. The recognition of prior learning: Validating general competences: Michela Meghnagi, Michele Tuccio (2022);
12. COUNCIL RECOMMENDATION of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning (2012/C 398/01);
13. International Labour Organization: A review of skills testing and certification in TVET in Lebanon, Beirut, December 2021;
14. Cedefop (2015). Ensuring the quality of certification in vocational education and training. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No 51. <http://dx.doi.org/10.2801/25991>
15. Skills development in Uzbekistan – a sector assessment (ADB2022).